

RAO 2

AANVULLEND ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK EPSE-NOORD

**Aanvullend Archeologisch Onderzoek
Epse –Noord, tweede tussenrapportage**

F. J. M. Appels
M. Klomp
M. H. Bartels

Deventer, 2000

Colofon

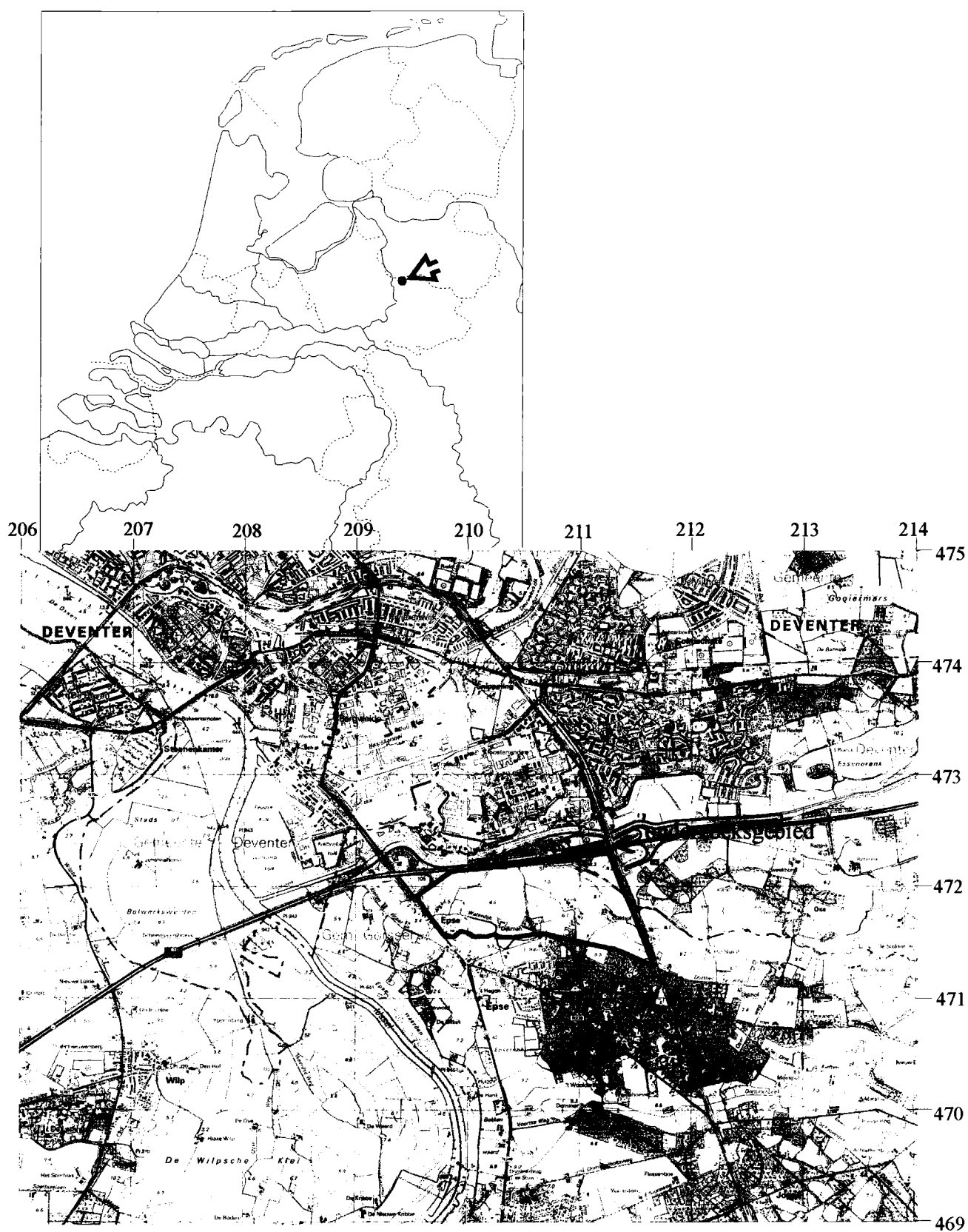
RAD Rapportage Archeologie Deventer 2

Aanvullend Archeologisch Onderzoek Epse – Noord,
tweede tussenrapportage.

Auteur: F. J. M. Appels
Eindredactie: M. H. Bartels
Omslagontwerp: M. Appels, Hengelo
Illustraties: M. Klomp
© Gemeente Deventer, augustus 2000

Archeologie Deventer, RMW-VHMZ
Postbus 5000
7400 GC Deventer

Afb. 1. Ligging van Epse-Noord en onderzoeksgebied binnen Nederland.

INHOUDSOPGAVE

1	Inleiding	1
2	Archeologie: het vooronderzoek in Epse-Noord	2
2.1	Het natuurlijke landschap van Epse-Noord	2
2.2	Aanvullend Archeologisch Onderzoek (AAO)	3
2.2.1	Methode en werkwijze	3
2.3	Resultaten	4
2.3.1	Inleiding	4
2.3.2	Perceel 2547 (Zanting)	4
2.3.3	Perceel 3249 (Van Schooten)	6
2.3.4	Perceel 2816 (Van Schooten)	8
2.3.5	Perceel 3242 (Van Schooten)	8
2.3.6	Perceel 3489 (Boerderij de Olthof)	9
2.3.6.1	Laat Neolithicum/Vroege Bronstijd	10
2.3.6.2	Vroege IJzertijd	10
2.3.6.3	Volle Middeleeuwen	11
2.3.6.4	Post Middeleeuwen	12
3	Conclusies en Aanbevelingen	13
3.1	Conclusie perceel 2547 (Zanting) en percelen 3249, 2816 en 3242 (Van Schooten)	13
3.2	Aanbeveling perceel 2547 (Zanting) en percelen 3249, 1816, en 3242 (Van Schooten)	13
3.3	Conclusie perceel 3489 (Boerderij de Olthof)	14
3.4	Aanbeveling perceel 3489 (Boerderij de Olthof)	14
4	Prognose	15
4.1	Inleiding	15
4.2	Prognose archeologie	15
4.3	Prognose bouwhistorie	16
5	Besluit	17
	Literatuur	18
	Afbeeldingen en kaarten	

1 Inleiding

Ten behoeve van de wijziging van de bestemming van het gebied Epse - Noord (afb. 1), gemeente Deventer, is aan Archeologie Deventer verzocht om de archeologische waarden van het hele gebied in kaart te brengen. Na een boorcampagne in 1998 – 1999 werd in april 2000 gestart met het aanleggen van proefsleuven om archeologische fenomenen te ontdekken. De gegevens die uit dit Aanvullend Archeologisch Onderzoek (AAO) werden verkregen dienen ter ondersteuning van de Milieu Effect Rapportage (MER). Deze MER – procedure is noodzakelijk voor de bestemmingswijziging van dit gebied. De gegevens werden in dit rapport zo uitgewerkt dat ze

- a. Bruikbaar zijn voor de informatie benodigd in de MER.
- b. Kunnen worden aangewend voor het uitvoeren van een vervolgonderzoek.
- c. Dienen voor derden (archeologen, historici, bodemkundigen) ter verkrijging van meer kennis over dit gebied.

De tweede campagne van de eerste fase van het proefonderzoek werd in de maanden juni, juli en augustus 2000 uitgevoerd. Het betrof hier twee delen van het plangebied Epse-Noord. Het gebied dat het eerste aan bod kwam, bestond uit de percelen langs de N348, aan de westelijke zijde van de Waterdijk. Zowel ten noorden als ten zuiden van de dijk werden proefsleuven aangelegd.

De oorspronkelijke opdracht bestond uit het uitvoeren van het proefonderzoek ten westen van de Molbergsteeg. Gezien de gegeven situatie met betrekking tot de betreding van een aantal percelen werd besloten, in goed overleg met Dhr. O. de Vries, projectleider Epse - Noord, hiervan af te wijken. In de laatste week van juni werd gestart met het aanleggen van proefsleuven in het uiterste oosten van het gebied, op het gedeelte aan de zuidzijde van de boerderij de Olthof.

In totaal werden tot medio augustus 53 proefsleuven aangelegd met een totale lengte van 5,1 km.

De wetenschappelijke leiding over het veldwerk lag in handen van F.J.M. Appels, de technische leiding bij M. Klomp. De supervisie over de werkzaamheden lag bij de gemeentelijk archeoloog M.H. Bartels.

2 Archeologie: het vooronderzoek in Epse-Noord

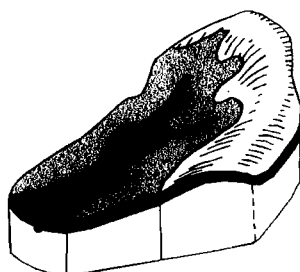
2.1 Het natuurlijke landschap van Epse-Noord

Het onderzoeksgebied wordt in het westen begrensd door de N 348, de weg van Deventer naar Zutphen, in het noorden door de Rijksweg A1, in het oosten door de spoorweg van Deventer naar Zutphen en in het zuiden door de Dortherweg (afb. 1.).

Het te onderzoeken gebied behoort tot het jonge dekzandlandschap. Dit landschap wordt gekenmerkt door een dik pakket zand dat alle oudere geologische lagen afdekt. Het Jong Dekzand is in de laatste fase van de ijstijd van het Weichselien (120.000-11.000) afgezet en bestaat uit wat grover en minder lemig zand dan het Oud Dekzand dat in de periode 27.500-13.000 BP is ontstaan.¹

Het reliëf in het gebied wordt onder andere bepaald door het lager gelegen beekdal van de Dortherbeek. Deze beek ontspringt in het Ampense Broek, ongeveer vijf kilometer ten noordoosten van Lochem, en gaat ongeveer twee kilometer ten zuidoosten van Deventer over in de Koerhuisbeek om daarna uit te monden in de IJssel. De Dortherbeek vormde de provinciegrens tussen Gelderland en Overijssel. De oude benaming van de Dortherbeek is waarschijnlijk "Hunnepe". Deze oude Germaanse naam betekent "geelbruin water".² Het beekdal van de Dortherbeek wordt in het zuiden begrensd door zowel dekzandvlaktes als oost-west georiënteerde dekzandruggen.

In het Jong Dekzand pakket (het moedermateriaal) hebben zich in de loop van de tijd bodems gevormd. De meest vruchtbare, de moderpodzolbodems (gY21 en gY30), ontstonden op de hoge en droge delen in het dekzandlandschap.³ De veldpodzolbodems (Hn 21, Hn 23) hebben zich in de minder hoge vochtige delen, bijvoorbeeld in de beekdalen, hebben zich beek- en gooreerdgronden ontwikkeld.

- beek
- dal
- helling
- rug
- moedermateriaal

Afb. 2. Drie bodemeenheden in hun landschappelijk verband.

Uit voorgaand archeologisch onderzoek, op onder andere de zandgronden in Oost-Nederland, bleek dat de hoge, droge en vruchtbare gronden de meest gunstige plekken in de prehistorie en Vroege Middeleeuwen waren. Op deze plekken zijn in de Volle of Late Middeleeuwen (1000-1500 n. Chr.) essen aangelegd. Essen zijn omvangrijke complexen landbouwgrond. Kenmerkend in bodemkundig opzicht is het dikke, door bemesting met plaggen ontstane,

¹ BP = Before Present. Present is het jaar 1950 n. Chr.

² *Apa* = water en *Hun* = bruin, geel. Zie: Künzel, Blok & Verhoeff, 1989, p. 194.

³ De hogere delen in een dekzandlandschap bestaan uit dekzandhoogten, -ruggen en -koppen. De lagere delen in een dekzandlandschap bestaan uit dekzandlaagten, -welvingen en -vlakten.

cultuurdek/esdek. De dikte van de essen heeft ervoor gezorgd dat de onderliggende archeologische grondsporen eeuwenlang zijn beschermd.⁴ Het onderzoeksgebied Epse-Noord bestaat voor ongeveer 40 % uit essen.

2.2 Aanvullend Archeologisch Onderzoek (AAO)

2.2.1 Methode en werkwijze

Het te onderzoeken gebied is ongeveer 120 ha groot. Met behulp van een hydraulische graafmachine zijn op verschillende percelen ononderbroken proefsleuven aangelegd. Aanvankelijk waren deze proefsleuven ongeveer drie tot vier meter breed, maar na ongeveer twee weken is gekozen voor twee meter brede proefsleuven.⁵ De proefsleuven zijn waar mogelijk met een tussenliggende afstand van 20 meter aangelegd (afb. 3 en 4). De keuze van de onderzochte percelen werd op grond van de archeologische verwachtingskaart bepaald. Uit de archeologische verwachtingskaart, die door het Archeologisch Adviesbureau RAAP is opgesteld, werd duidelijk welke terreinen in het onderzoeksgebied een hoge, middelmatige of een lage archeologische verwachting hebben.⁶

Vermeld moet worden dat deze verwachtingskaart indicatief is en nooit volledige zekerheid kan geven over waar precies archeologische resten kunnen worden aangetroffen.⁷ De kaart dient in eerste instantie wel als uitgangspunt voor het proefsleuvenonderzoek (afb. 5.)

Het onderzoeksgebied Epse-Noord bestaat, zoals hierboven reeds beschreven, uit een dekzandlandschap dat is onder te verdelen in drie landschappelijke eenheden, namelijk:

- 1) Dekzandruggen en –koppen met een esdek. Deze gebieden hebben een hoge archeologische verwachting voor alle perioden.
- 2) Dekzandwelingen en –vlakten. Deze gebieden hebben een middelmatige archeologische verwachting voor alle perioden.
- 3) Dekzandlaagten. Deze gebieden hebben een lage archeologische verwachting voor alle perioden.

De proefsleuven zijn met name aangelegd op percelen die volgens het RAAP-rapport een hoge archeologische verwachting hebben.⁸

Uitgangspunt voor een proefsleuvenonderzoek is dat de aangetroffen archeologische grondsporen alleen in het horizontale vlak worden gedocumenteerd. Tijdens het onderzoek bleek dat het nodig was om op een aantal percelen meer dan één vlak aan te leggen. De opgravingsvlakken met de grondsporen zijn gefotografeerd en op schaal 1:50 getekend. De bodemprofielen van de proefsleuven zijn om de 25 meter beschreven en waar nodig gefotografeerd.

Om een beter inzicht te krijgen in het karakter van de grondsporen is incidenteel een grondspoor gecoupeerd, en waar nodig is de proefsleuf uitgebreid tot een proefput. De gecoupeerde sporen zijn op schaal 1:20 of 1:10 getekend en gefotografeerd. Van alle vlakken met de grondsporen, en het huidige maaiveld zijn de hoogtes ten opzicht van het Nieuw Amsterdams Peil (NAP) gemeten.

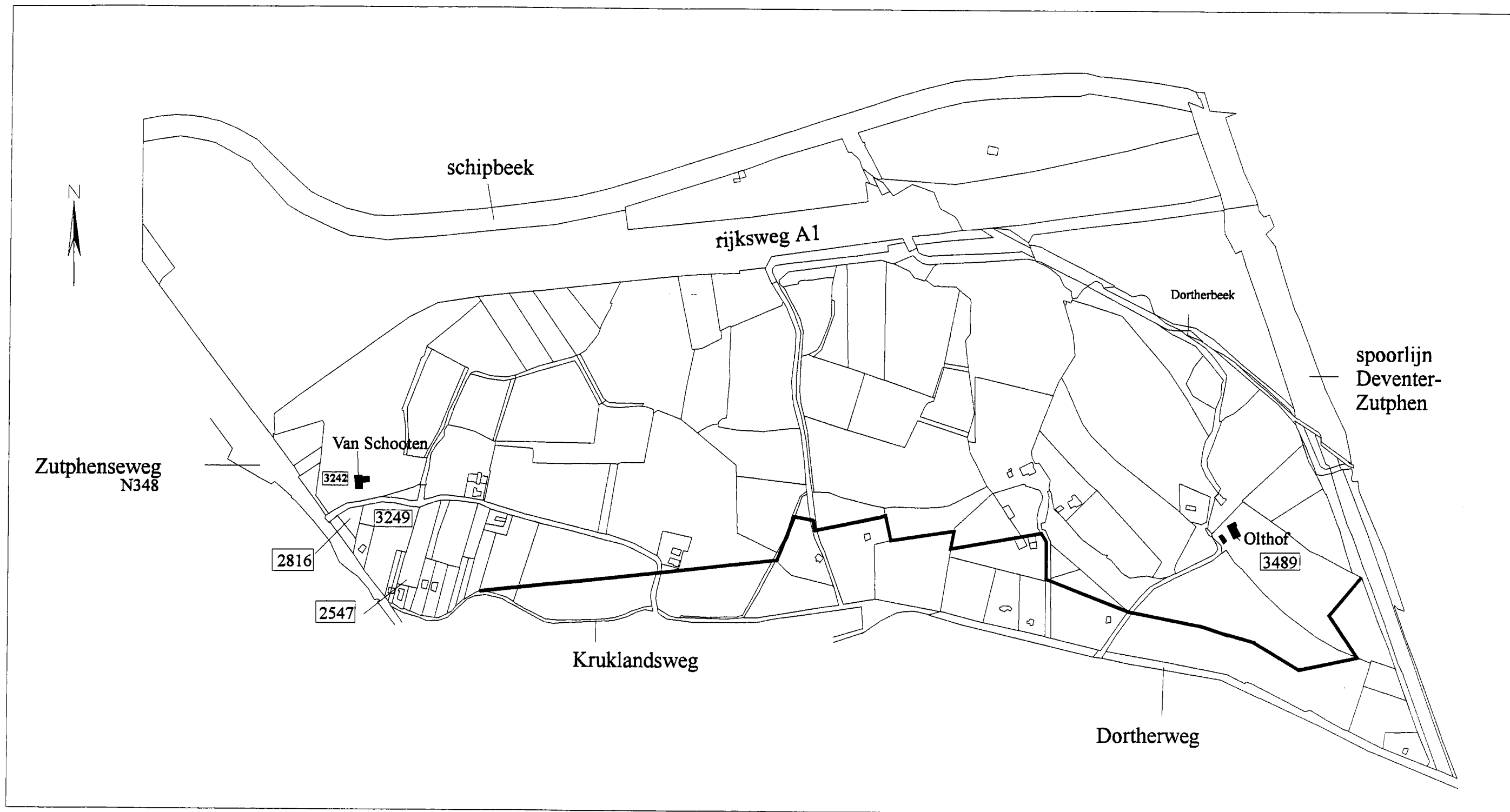
⁴ Groenewoudt, 1999, Speerpuntenprogramma 'Essen' van de Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB), p.1.

⁵ Het aanleggen van proefsleuven van drie à vier meter breed neemt teveel tijd in beslag en daarmee zou het opgravingsbudget worden overschreden.

⁶ RAAP-Rapport 305, 1998, p. 27-38.

⁷ De verwachtingskaart van RAAP is schaal 1:25.000 en is daardoor te grof. De kaart werd derhalve op enige punten aangepast.

⁸ Hierbij moet worden vermeld dat het aanleggen van proefsleuven tot bepaalde percelen moest worden beperkt, aangezien een aantal economische eigenaren geen toestemming wilden verlenen om op hun percelen te graven.

Afb. 3. Kadastrale kaart met de onderzochte percelen.

schaal 1:2500

In de tweede fase van het onderzoek werden 29 proefsleuven (P24 t/m P53) met een totale lengte van twee en halve kilometer aangelegd.⁹

2.3 Resultaten

2.3.1 Inleiding

De archeologische onderzoeksgegevens zullen per perceel worden besproken. De percelen dragen de naam van de pachter ten tijde van het onderzoek. De perceelnummers die zijn gebruikt zijn overeenkomstig de kadasterkaart van 1965. De afzonderlijke proefsleuven zijn werkputten en hebben de code P en een volgnummer gekregen. De puttenkaart met de volgnummers verwijst naar de locatie van de proefsleuven (afb. 3 en 4).

2.3.2 Perceel 2547 (Zanting)

Ten zuiden van de Waterdijk zijn twee proefsleuven van noord naar zuid met de graafmachine aangelegd.¹⁰ Het terrein wordt gekenmerkt door een oost - west georiënteerde dekzandrug die ten zuiden van het beekdal van de Dortherbeek is gesitueerd.¹¹ Deze relatief smalle dekzandrug, ongeveer 150 m breed, is afgedekt met een cultuurlaag die is opgebouwd uit mest en plaggen. De donkerbruine kleur cultuurlaag wijst op het gebruik van grasplaggen die vermoedelijk in het nabijgelegen beekdal van de Dortherbeek zijn gestoken.¹² Dit soort bemesting zorgde ervoor dat de arme door intensieve landbouw uitgeputte zandgrond nieuwe humus kreeg. Het ophogen met plaggen zorgde er tevens voor dat het hoogteverschil tussen dekzandrug en het omringende landschap werd versterkt. Als het opgebrachte mestdek meer dan een halve meter dik is wordt het in bodemkundige termen tot de enkeerdgronden gerekend. In de eerste 30 m van de proefsleuven, gerekend vanaf de Waterdijk richting het zuiden, bestond het bodemprofiel uit een bruine enkeerdgrond (bEZ23) met een zeer massieve B-horizont.¹³ Daarom moest het opgravingsvlak in de eerste 30 m op ongeveer anderhalve meter onder het maaiveld worden aangelegd. Daarna kon het vlak beduidend hoger worden gelegd, daar het oorspronkelijke bewoningsniveau eveneens hoger lag. Op sommige plekken in de proefsleuven was nog een veldpodzolbodem (Hn) aanwezig onder de B-horizont. Deze bodem heeft zich gevormd in een laagte in de dekzandrug. Deze laagtes zijn tijdelijk of permanent met water gevuld geweest. In deze zogenaamde kleine depressies wordt aardewerk uit de prehistorie aangetroffen, hetgeen kan duiden op menselijke activiteit rondom deze natte plekken in het landschap.

⁹ De totaalstand van het archeologische onderzoek bedraagt 53 proefsleuven met een gezamenlijke lengte van vijf kilometer en een oppervlakte van één ha.

¹⁰ De oudste vermelding van de Waterdijk stamt uit 1458 (Tijdrekenkundig Archief Overijssel, deel VII, p. 93). De aanleg van de dijk zal met de vernatting van het landschap in die periode te maken hebben.

¹¹ Deze dekzandrug is tijdens de eerste onderzoeksfase op andere percelen onderzocht, zie de eerste tussenrapportage.

¹² Een donkergrijszwarte cultuurlaag duidt op het gebruik van heideplaggen.

¹³ Bodems zijn opgebouwd uit verschillende lagen. Deze lagen worden horizonten genoemd. Een bodemsoort kenmerkt zich onder andere door de aanwezigheid van bepaalde horizonten en de dikte van deze horizonten. Archeologische grondsporen zijn vaak in het onderste deel van de B-horizont en het bovenste deel van de C-horizont te zien.

Uit de bovenste deel van de B-horizont kwamen enkele scherven uit de Vroege Middeleeuwen waaronder één scherf van het type Badorf (750-900 v. Chr.).¹⁴ In het onderste deel van de B-horizont werden relatief veel scherven uit de Vroege IJzertijd (800-500 v. Chr.) aangetroffen.

Na enkele tientallen meters, gemeten vanaf de Waterdijk richting het zuiden, is in het profiel van de proefsleuven een stuifzandlaag waargenomen. Deze stuifzandlaag is aanvankelijk slechts tien centimeter dik, maar richting het zuiden wordt het een pakket van ongeveer 50 cm. Dit stuifzand is vermoedelijk verstoven zand uit de rivierbedding van de IJssel. Het stuifzand is homogeen van samenstelling, grofkorrelig en enigszins lichtbruingeel van kleur. De archeologische grondsporen worden met name op deze stuifzandlaag aangetroffen en bestaan vooral uit donkerbruingrijs zand.

In P24 is een grote rechthoekige kuil blootgelegd en gecoupeerd. Uit de kuil zijn tientallen scherven uit de Vroege IJzertijd, stukken natuursteen en organisch materiaal geborgen.¹⁵ Of het hier om opzettelijk gedeponeerde scherven of om het weggooien van afval gaat, is niet duidelijk geworden. Zeker is in ieder geval dat de kuil (60 cm diep en 80 cm breed), althans het deel wat nog bewaard is gebleven, recht was uitgegraven. Samen met het aangetroffen verbrande organische materiaal is dit een aanwijzing dat de kuil als silo werd gebruikt.¹⁶

Ter hoogte van de hierboven besproken voorraadkuil/silo is de proefsleuf verbreed om beter inzicht te krijgen in de grootte van het spoor, en met name in de concentratie aardewerk die nog in het profiel was te zien.¹⁷ Het is gebleken dat het aardewerk bij het bewerkte spoor hoort. Naast de voorraadkuil/silo is een tweede soortgelijke kuil aangetroffen. Deze kuilen zouden nog tot dezelfde sporenconcentratie, die in P1 is aangetroffen, kunnen behoren.¹⁸ Mogelijk gaat het hier om een areaal met voorraadkuilen uit de Vroege IJzertijd, behorend tot een boerderij die waarschijnlijk in de directe omgeving van de proefsleuven moet worden gezocht. Deze boerderij is nog niet gevonden.

Aan het einde, in het zuidelijkste deel, van proefsleuf 24 lagen zes paalkuilen met vergelijkbare vulling (donkerbruin/grijs/geel/gevlekt zand). Deze paalkuilen waren paarsgewijs gesitueerd, waardoor deze als de restanten van een oost - west georiënteerde spieker of bijgebouw konden worden geïnterpreteerd.¹⁹ De paalkuilen zijn ongeveer 18 tot 30 cm breed en ongeveer 16 tot 20 cm diep. De afstand tussen de paalkuilen bedroeg ruim twee meter. Dit gebouw vormde een tweede indicatie voor de aanwezigheid van een boerderij in de directe omgeving.²⁰

In proefsleuf 24 werd tussen een afstand van 65 m en 92 m ten zuiden van de Waterdijk een tweede opgravingsvlak aangelegd. Het gehele stuifzandpakket werd verwijderd. Onder dit

¹⁴ Dit soort aardewerk is voor het eerst in de plaats Badorf gelegen ten zuidwesten van Keulen aangetroffen. Inmiddels is bekend dat het Badorf aardewerk in meerdere productiecentra in het Rijnland werd vervaardigd. Zie: Van Es & Verwers, 1980.

¹⁵ In het spoor bevonden zich de resten van een halve pot. Het organisch materiaal zijn mogelijk geroosterde eikels, maar deze moeten nog nader worden onderzocht.

¹⁶ a) Algemeen wordt aangenomen dat ongeveer 30 tot 40 cm van de archeologische grondsporen is verdwenen. Dit komt deels door het ploegen en/of egaliseren in later tijden en deels door bodemwerking (bioturbatie).

b) Een silo is een opslagplaats voor onder andere granen. Verbrand organisch materiaal wordt vaker in silo's aangetroffen. Men denkt dat het te maken heeft met het 'schoonbranden' van de kuil voordat de volgende opslag van graan plaats zal vinden.

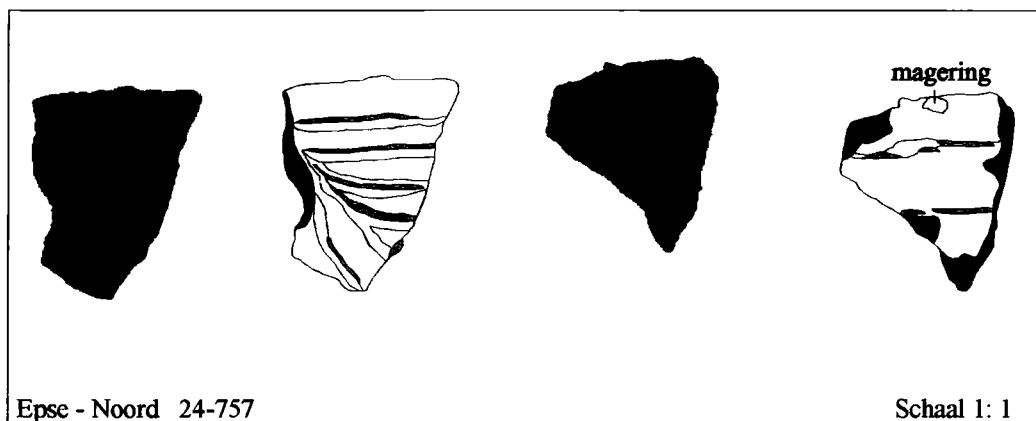
¹⁷ Het bewerkte spoor/silo lag deels in de putwand.

¹⁸ Bartels & Appels, 2000, p.6.

¹⁹ Een spieker is een klein gebouw waarin onder andere graan werd opgeslagen.

²⁰ De heersende theorie over het bewoningspatroon in de Vroege IJzertijd is dat er sprake is van zwerfende erven. Dit betekent dat als de levensduur van een gebouw voorbij is er op dezelfde plek niet een nieuw gebouw wordt gebouwd, maar op geruime afstand van de oude huisplaats. Dit betekent voor Epse-Noord dat het goed mogelijk is dat er naast de reeds ontdekte en beschreven gebouwplattegrond (zie: Bartels & Appels, 2000.) nog meerdere gebouwplattegronden uit de Vroege IJzertijd in het gebied aanwezig kunnen zijn.

pakket kwam een tweede bewoningslaag te voorschijn. Het geborgen aardewerk uit de laag dateert in de Vroege Bronstijd (2100-1800 v. Chr.).

Afb.6. Twee wandscherven met versiering uit de Vroege Bronstijd.

Duidelijke grondsporen zijn niet waargenomen.

In P25 werd in het zuidelijkste deel van de sleuf, tussen de 75 m en 109 m, een aantal grondsporen herkend. Deze bestonden uit twee oost - west georiënteerde greppels, één noord-zuid georiënteerde greppel, en een tweetal kuilen met een doorsnede van ongeveer twee en halve meter. De grondsporen lagen boven op het stuifzandpakket. Het aangetroffen aardewerk uit de sporen kon voorlopig in de Vroege IJzertijd worden gedateerd.

2.3.3 Perceel 3249 (Van Schooten)

Perceel 3249 grenst westelijk aan het hierboven beschreven perceel en ligt eveneens ten zuiden van de Waterdijk. Proefsleuf 26 tot en met 30 zijn op dit terrein van noord naar zuid aangelegd.

In P26 zijn vlakvondsten gevonden in de vorm van aardewerk uit de Vroege IJzertijd, metaalslakken en een bewerkt spinsteentje. Daarnaast werd en één scherf uit de Vroege Middeleeuwen van het type Badorf (700 – 900 n. Chr.), maar er werden geen grondsporen herkend.

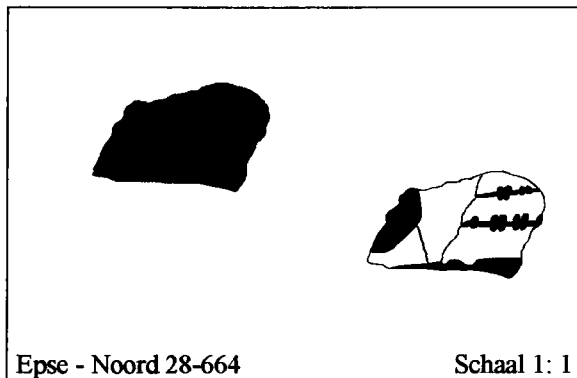
In P27 werd in de eerste 37 m, gemeten vanaf de Waterdijk richting het zuiden, geen grondsporen aangetroffen. Vanaf 37 m tot 144 m werden meerdere clusters paalkuilen herkend. Uit enkele clusters zijn mogelijk structuren van spiekers te reconstrueren. Net als in de voorgaande proefsleuven is ook in deze proefsleuf stuifzand aanwezig. De vlakvondsten die zijn geborgen, dateren voorlopig in de Vroege IJzertijd. De aangetroffen sporen bezaten een homogene bruingrijze kleur en lagen boven op het stuifzand. De op de bodemkaart (1:50.000) gekarteerde bruine enkeerdgrond (bEZ23) ontbrak tussen de 100 m en 144 m.²¹ Het gaat wel om een antropogeen opgebrachte eerdgrond, maar minder dik dan een enkeerdgrond. Hierdoor lagen de grondsporen nog maar 30 cm onder het maaiveld waardoor ze minder goed beschermd zijn geweest dan onder het massieve esdek in de dicht bij de Waterdijk liggende delen van de proefsleuven. In deze proefsleuf is het mogelijk aanwezige tweede bewoningsniveau uit de Vroege Bronstijd niet blootgelegd.

In P28 ligt op een afstand van de Waterdijk tot 25 m zuidwaarts het maaiveld beduidend lager dan in de rest van de sleuf, gelegen tussen 25 m en de 125 m richting het zuiden. Het aanvankelijke vermoeden dat het hier om een kolk (= dijkdoorbraak) zou gaan werd niet in

²¹ Bodemkaart van Nederland, 1:50.000, 1979.

het horizontale vlak en het profiel van de proefsleuf bevestigd. Wel werd duidelijk dat het om een laagte in de dekzandrug of -hoogte gaat en dat deze laagte in de 17de- en 18de- eeuw met homogeen donkerbruin /zwart zand werd opgevuld. Overigens is dit opvullen niet tot op het niveau van de rest van het perceel gebeurd, er zijn aanzienlijke hoogteverschillen overgebleven. Onder de opvullingslagen werd het ongeroerde dekzand op ongeveer 1,6 m zichtbaar.

Aan het einde van de opgevulde laagte, op ongeveer 25 m, gemeten vanaf de Waterdijk, is in het profiel dezelfde stuifzandlaag als in P24 waargenomen. Aanvankelijk bezat deze laag een dikte van slechts tien centimeter, maar richting het zuiden nam deze stuifzandlaag in dikte toe tot wel 1,40 m. Onder het stuifzandpakket bevond zich wederom het bewoningsniveau uit de Vroege Bronstijd. Het bijzondere hieraan is dat in een relatief korte periode een dergelijk dik pakket stuifzand door de wind werd afgezet, waardoor het landschap in de nabije omgeving van de IJssel zo ingrijpend werd veranderd. De resterende bewoningslaag uit de Vroege Bronstijd bestond uit lichtgrijs zand en in deze laag is aardewerk van het type Wikkeldraad (1750 – 1400 v. Chr.) aangetroffen.²²

Afb. 7. Wandscherf Wikkeldraad - aardewerk.

Tevens werd in deze bewoningslaag uit de Vroege Bronstijd een tweetal paalkuilen herkend. Het voorkomen van grondsporen uit de Vroege Bronstijd is voor Nederlandse begrippen bijzonder. Daarom werd ter hoogte van deze paalkuilen de proefsleuf tot een proefput uitgebreid om te kunnen vaststellen of deze paalkuilen deel zouden kunnen uitmaken van een gebouwplattegrond. In de uitbreiding zijn echter geen paalkuilen meer aangetroffen.

In het laatste deel van P28, tussen de 100 en 125 m richting het zuiden, lag boven op het stuifzand een cluster van kuilen met een vulling van donkerbruingrijs zand en een doorsnede van ongeveer één meter. Deze identieke kuilen werden deels oversneden door jongere rechthoekige kuilen die een afmeting van ongeveer één bij twee meter hadden. Eén van de ronde kuilen is gecoupeerd. In het profiel was te zien dat de ongeveer 62 cm diepe kuil uit meerdere lagen, waaronder enkele stuifzandlagen, was opgebouwd. Het geborgen aardewerk dateert de kuil in de Vroege IJzertijd. De functie van de kuil is niet geheel duidelijk. Maar het zou goed mogelijk kunnen zijn dat de kuilen tot hetzelfde areaal van voorraadkuilen uit P1, P24 en P25 behoort.

Uit het onderzoek van de percelen 2547 en 3249 kon worden geconcludeerd dat er sprake was van twee bewoningsniveau's. Op het dekzand werden bewoningssporen uit de Vroege Bronstijd aangetroffen en boven op het rivierduinzand lagen de grondsporen uit de Vroege IJzertijd en een jongere periode. In de tussenliggende periode van ongeveer 1200 jaar werd het door de wind verplaatste rivierzand, uit de rivierbedding van de IJssel, boven op het

²² Het wikkeldraad aardewerk kenmerkt zich door een versiering die door middel van een met draad omwikkeld stukje hout of vuursteen is aangebracht. Men spreekt over eng- en wijdgewonden wikkeldraad versiering. Zie: Lanting, 1973, p. 215-220.

dekzand afgezet. Zo ontstond er in de Bronstijd een rivierduin dat in de Vroege IJzertijd werd bewoond. In deze fase van het onderzoek is nog niet vast te stellen hoe omvangrijk de rivierduin is.

2.3.4 Perceel 2816 (Van Schooten)

Op dit perceel gelegen ten zuiden van de Waterdijk werden vier proefsleuven aangelegd. In P30 werden behalve een recente oost - west georiënteerde greppel en twee recente kuilen geen grondsporen aangetroffen.

Proefsleuf 31 en 32 bevatten eveneens geen sporen. Wel is het rivierduinzandpakket zoals in P24 – P28 aanwezig, en onder dit pakket werd in lichtgrijze bewoningslaag uit de Bronstijd aardewerk aangetroffen, maar geen grondsporen uit die periode.²³

In P33 zouden de restanten van een 20de-eeuws arbeidershuisje kunnen worden aangetroffen.²⁴ Het bleek echter dat het huisje inclusief fundamenten was opgeruimd. Het enige wat restte was bouwpuin. Naast het bouwpuin werd een 20de-eeuwse kuil met aardewerk en porselein blootgelegd. Deze kuil oversneed een ouder spoor, een noord - zuid georiënteerde sloot. Er werd geen vondstmateriaal in deze sloot aangetroffen, daarom kon dit spoor niet worden gedateerd.

2.3.5 Perceel 3242 (Van Schooten)

Ten noorden van de Waterdijk zijn op dit perceel P34 tot en met P39 aangelegd.

In de eerste 75 m van P34, gemeten vanaf de Waterdijk, werden geen grondsporen herkend, maar wel een restant van een podzolbodem met daaronder de dekzandlaag. In de eerste meters van de proefsleuf werden grote brokken ijzeroer aangetroffen.²⁵ Het stuifzand dat in P28 - P33 was te zien, werd ten noorden van de Waterdijk niet meer geconstateerd. Het bodemprofiel bestond uit een A -, B -, en C - horizont. Onder in de B – horizont werd aardewerk uit de IJzertijd geborgen. Na ongeveer 100 m, gemeten vanaf de Waterdijk, liep het natuurlijke reliëf met enkele tientallen centimeters op en verdween zowel de podzolbodem als de grote brokken ijzeroer en werd het dekzand zichtbaar. In dit deel van de proefsleuf werd het eerste goede grondspoor met aardewerk uit de IJzertijd herkend. Het betrof een ronde kuil met een doorsnede van ruim één meter en met een vulling van lichtbruingrijs zand. Ter hoogte van dit spoor is een proefput aangelegd om te zien of zich nog meer sporen in de omgeving zouden bevinden. Op ongeveer drie meter afstand werden twee soortgelijke kuilen blootgelegd. Voorts werd een noord - zuid georiënteerde sloot aangetroffen. De sloot had een breedte van ongeveer twee meter en werd in het westen geflankeerd door een rij paalkuilen die allen een doorsnede van ongeveer 25 cm hadden. De paalkuilen lagen op een afstand van ongeveer 75 cm van elkaar. De sloot en de paalkuilen hadden een soortgelijke vulling als de aangrenzende sporen uit de Vroege IJzertijd. Mogelijk dateren ze uit dezelfde periode. Tot aan het einde van proefsleuf 34 werden enkele geïsoleerd liggende kuilen herkend. De ouderdom was vanwege het ontbreken van dateerbaar vondstmateriaal niet vast te stellen. De kleur van de vulling van de sporen wekte de indruk dat hier niet om zeer oude sporen ging, maar eerder om sporen uit de 17de- eeuw of later.

²³ Het betrof hier onversierd aardewerk en daardoor kan alleen worden geconcludeerd dat het om aardewerk uit de Bronstijd gaat.

²⁴ Het betrof hier een huis van een arbeider die op de toenmalige boerderij Wiltink in Epse in dienst was. Mondelinge mededeling Dhr. Van Schooten.

²⁵ IJzeroer ontstaat doordat de ijzerdeeltjes, die zich in het grondwater bevinden, worden afgezet. Deze ijzerafzetting kan ontstaan als er sprake is van sterke schommelingen in de grondwaterspiegel.

In de eerste 15 m van P35, vanaf de Waterdijk gemeten, lag een cluster kuilen. De sporen bevatten geen vondstmateriaal, echter op basis van de vulling en de vlakvondsten werd verondersteld dat de sporen in de IJzertijd dateren.

In P35 werd ter hoogte van het enige duidelijke grondspoor uit de IJzertijd een soortgelijke kuil met een doorsnede van ongeveer 1,25 m. De vulling van beide kuilen was identiek. Het zouden mogelijke voorraadkuilen kunnen zijn.

Aan het einde van P35, in het noordelijkste deel, werden nog enkele mogelijke grondsporen gedocumenteerd. Deze sporen lagen aan de rand van een beekdal, vermoedelijk van een vroegere loop van de Dortherbeek.

In P36 werd in de eerste tien meter van de proefsleuf, gemeten vanaf de Waterdijk, een cluster kuilen aangetroffen. Deze sporen zijn, om dezelfde redenen als de hierboven beschreven sporen in P35, in de IJzertijd geplaatst. In het overige deel van de proefsleuf zijn geen grondsporen meer aangetroffen.

Proefsleuf 38, gelegen op een afstand van ongeveer 100 m ten noorden van de Waterdijk, bevatte een aantal duidelijke grondsporen waaronder twee kuilen met een doorsnede van ongeveer 60 tot 75 cm. Een derde kuil met een afmeting van ongeveer 20 cm, gelegen in de overgangszone van de dekzandhoogte naar het beekdaloverstromingsgebied van de Dortherbeek, werd gecoupeerd. Dit werd gedaan vanwege de hoeveelheid aardewerk die boven in het spoor lag en zeer waarschijnlijk zou verdwijnen met het dichtgooien van de proefsleuven.

Proefsleuf 39 was een uitbreiding van P36 richting P35. De uitbreiding werd aangelegd omdat op deze plek zich een aantal duidelijk leesbare sporen bevond. In de hoop dat deze sporen mogelijk deel zouden kunnen uitmaken van een gebouwstructuur is de proefsleuf vergroot. Maar de uitbreiding leverde behalve een 18de-eeuwse oost - west georiënteerde sloot geen sporen uit de IJzertijd op.

2.3.6 Perceel 3489 (Boerderij de Olthof)

Het onderzochte perceel lag in het meest oostelijk deel van het onderzoeksgebied en werd gekenmerkt door een oude oost - west georiënteerde dekzandrug. Deze laat zich nog steeds als een markant element in het hedendaagse landschap herkennen. In het zuiden zet de rug zich na een smal dal (= dekzandlaagte) voort en in het noorden wordt de dekzandrug begrensd door het beekdal van de Dortherbeek. Het hoogteverschil tussen dekzandrug en beekdal bedraagt ongeveer twee meter. De ongeveer 200 m brede dekzandrug is bedekt met een zwarte enkeerdgrond (zEZ). Op de hoogste delen van de dekzandrug is de opgebrachte bodem niet meer dan 30 cm dik en liggen de grondsporen beduidend hoger dan op de flanken van de rug. Daar waar de rug in het zuiden overgaat in een dal/dekzandlaagte is de oude podzolbodem nog intact. In het noorden grenzend aan het beekdal was in het profiel te zien dat de bodem onder invloed van water had gestaan.²⁶

Naast het onderzochte perceel, maar wel op de dekzandrug, ligt de boerderij de Olthof, die vermoedelijk uit de 17de-eeuw stamt.²⁷ De boerderijnaam "Aldenhoff", een oudere vorm van Olthof, wordt in een laat 15de-eeuwse bron vermeld.²⁸ In 1566 is de Olthof in bezit van het voormalige Cisterciënzer klooster Mariënhorst ter Hunnepe.²⁹ Wanneer de boerderij de Olthof in het bezit van het klooster is gekomen is niet duidelijk.

²⁶ Veel ijzerinspoeling en door reductie gekenmerkte lagen.

²⁷ De boerderij is een gemeentelijk monument.

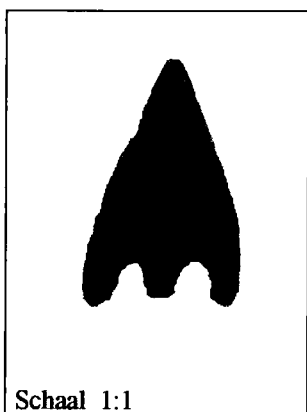
²⁸ Het schattingsregister van het kwartier Zutphen uit 1494.

²⁹ Wubbe, 1931, regnr. 569, 309.

Op perceel 3489 werden in het totaal 14 noord-oost/zuid-west georiënteerde proefsleuven aangelegd. In alle proefsleuven werden grondsporen aangetroffen die hieronder per periode worden besproken.

2.3.6.1 Laat Neolithicum/Vroege Bronstijd (2400 – 1800 v. Chr.)

Uit deze periode werden drie vuursteenconcentraties ontdekt. Op het hoogste deel van de dekzandrug werd in twee proefsleuven (P46 en P47) een gebied met zeer veel vuursteenafslagen aangetroffen. De concentratie in P46 was over een gebied van 20 m verspreid en bevatte minder vuursteenafslagen dan de 20 m oostelijker gelegen concentraties in P47. De eerste vuursteenconcentratie in P47 bestond uit minstens 28 afslagen die over een afstand van 17 m verspreid lagen. De tweede concentratie bevatte 11 afslagen en was over een afstand van vijf meter verspreid. Opvallend was dat deze concentraties vuursteen aan beide zijden werden omsloten door clusters van paalkuilen. Aangezien er geen dateerbaar vondstmateriaal in de paalkuilen werd aangetroffen was het nog niet vast te stellen of deze paalkuilen uit dezelfde periode als het vuursteen zouden kunnen zijn. Op bovengenoemde plekken werd vuursteen afgeslagen en bewerkt tot werktuigen zoals pijlpunten, messen en schrabbers. Onder de geborgen vuursteenafslagen bevonden zich enkele kernstukken, halffabrikaten en een pijlpunt met schachtdoorn en weerhaken.

Afb. 8. Vuurstenen pijlpunt uit Laat Neolithicum/Vroege Bronstijd.

Deze pijlpunt kon in het Laat Neolithicum/Vroege Bronstijd worden gedateerd (2400-1800 v. Chr.).³⁰

Van de vele geïsoleerd liggende paalkuilen en de vele clusters paalkuilen en kuilen die in P46 tot en met P53 werden aangetroffen konden weinig met zekerheid in een bepaalde periode worden gedateerd. De oorzaak hiervan ligt in het feit dat er weinig dateerbaar vondstmateriaal werd aangetroffen. Het geborgen aardewerk was of grotendeels onversierd of werd buiten de sporen aangetroffen. Het enige aardewerk dat zeker uit de Vroege Bronstijd dateert, was een scherf met wikkeldraad versiering. Eveneens was het moeilijk om structuren uit de paalkuilen te reconstrueren. Debet hieraan zijn de twee meter brede proefsleuven die hiervoor te smal zijn. Op basis van het aangetroffen aardewerk en de vulling van de sporen werd toch aangenomen dat vele sporen in de Bronstijd thuishoren.

2.3.6.2 Vroege IJzertijd (800- 500 v. Chr.)

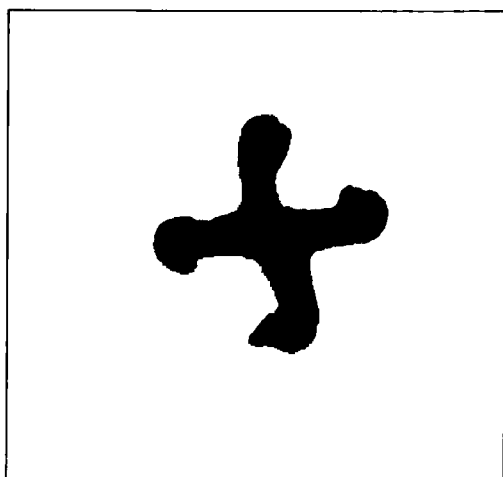
Met dezelfde argumentatie als hierboven beschreven konden meerdere clusters van paalkuilen en kuilen uit P46 tot en met P53 in de Vroege IJzertijd worden gedateerd. Slechts enkele, met

³⁰ Beuker, 1983, p. 72 – 73.

nagelindruk en kamstreek versierde scherven, konden worden geborgen. Uit enkele clusters paalkuilen zouden mogelijk spiekers kunnen worden gereconstrueerd. Opvallend is dat in de proefsleuven 40 tot en met 45, die dicht bij de boerderij de Olthof lagen, geen prehistorische sporen en vondsten werden aangetroffen. En dat in P46 tot en met P53 geen sporen en vondsten uit latere perioden, bijvoorbeeld de Middeleeuwen, werden aangetroffen.

2.3.6.3 Volle Middeleeuwen (1000 – 1250 n. Chr.)

Op ongeveer 45 m ten oosten van de boerderij de Olthof werden de restanten van een 12de-eeuws gebouw gevonden.³¹ De gehele oost - west georiënteerde gebouwplattegrond, kon in het kader van het proefsleuvenonderzoek niet worden blootgelegd. Wel kon worden vastgesteld dat het gebouw uit minimaal negen paren binnenstijlen heeft bestaan.³² Het gebouw was op z'n minst 21,5 m lang, maar mogelijk langer. De ruimte tussen de binnenstijlen bedroeg ongeveer 9,5 m. Evenwijdig aan de binnenstijlen stonden de buitenstijlen. De ruimte van de zijbeuken bedroeg ongeveer 1,75 m. Binnen het gebouw werd een concentratie paalkuilen aangetroffen, deze leken tot een andere fase dan het gebouw te horen. Het gebouw werd in het zuiden en oosten begrensd door een ongeveer vijf meter brede sloot die tot over een afstand van enkele tientallen meters kon worden vervolgd, en mogelijk een verdedigende functie had. Uit de sloot kwam 12de-eeuws aardewerk (type Pingsdorf) en twee metalen voorwerpen; een sleutel en een koperen fibulae.

Afb. 9. Kruisvormige fibulae (schaal 1:1).

Op ongeveer 30 m ten westen van het gebouw werd een tweede gebouwplattegrond blootgelegd. Om dezelfde reden als hierboven vermeld, werd slechts een deel van de plattegrond vrijgelegd en gedocumenteerd.

Voorlopig kon worden geconstateerd dat het om de restanten van een gebouw ging dat minimaal twaalf meter lang en ruim vijf meter breed was. Het gebouw had dezelfde oriëntatie en de paalkuilen bezaten een vergelijkbare vulling van bruingrijs zand als de hierboven beschreven plattegrond. Het zou daarom een bijgebouw/schuur van het grotere gebouw kunnen zijn. Tussen de twee gebouwen werden veel paalkuilen, kuilen, greppels, ontginningsgreppels en een waterput aangetroffen. Ze leken echter, vanwege een andere oriëntatie en vulling, tot een andere fase dan de twee gebouwen te horen. Uit de vele paalkuilen was op dat moment nog geen structuur te herleiden.

³¹ In één van de paalkuilen van het gebouwplattegrond werd een 12de-eeuwse scherv van het type Pingsdorf aardewerk gevonden. Pingsdorf is een plaats gelegen nabij Keulen in het Duitse Rijnland.

³² De paalkuilen van zowel de binnen- als de buitenstijlen hadden een doorsnede van ongeveer één meter.

Grenzend aan het bijgebouw werd een minimaal twaalf meter bij 20 m grote gegraven laagte aangetroffen. De laagte werd in het zuiden met zekerheid gegraven en in het noorden liep deze waarschijnlijk over in het beekdaloverstromingsgebied van de Dortherbeek. De onderkant van de laagte kon tot op een diepte van ongeveer twee meter worden vastgesteld. Door het stijgende grondwater kon de onderkant niet worden bereikt. In de onderste lagen die werden gekenmerkt door verspoeling en veenvorming had duidelijk lange tijd water gestaan. In de onderste zichtbare laag werd 12de-eeuws aardewerk van het type Pingsdorf aangetroffen. De ingraving werd geïnterpreteerd als watergang en werd waarschijnlijk in de 12de-eeuw aangelegd en is getuige de veenvorming gedurende een lange periode gebruikt. De bovenste drie lagen zijn duidelijke vullagen die te maken hebben met het langzaam dichtgooien van de laagte en duiden op het in onbruik raken van de watergang. De functie van de watergang werd in deze fase van het onderzoek nog niet duidelijk. In de volgende opgravingscampagne zal worden gekeken of de watergang in verbinding met de Dortherbeek heeft gestaan.

2.3.6.4 Post-Middeleeuwen (1550-2000 n. Chr.)

Aan het noordeinde van proefsleuf 42, aan de rand van de dekzandrug, werd op ongeveer 50 cm onder het maaiveld menselijke skeletresten aangetroffen. Het bleek dat twee personen boven op elkaar waren begraven. De stoffelijke resten werden niet conform de christelijke begraafwijze ter aarde besteld maar werden in allerijl in de grafkuil geworpen. Uit de laag boven de skeletresten en tussen de ribben van het bovenste skelet werden twee musketkogels geborgen. Of deze kogels iets te maken hebben gehad met de laatste levensfase van de twee personen is nog onduidelijk. De musketkogels en de positie in de bodem geven in ieder geval aan dat de personen tussen het begin van de 16de-eeuw en het begin van de 19de-eeuw werden begraven.

3 Conclusies en aanbevelingen

3.1 Conclusie perceel 2547 (Zanting) en perceel 3249, 2816 en 3242 (Van Schooten)

De blootgelegde archeologische sporen in P24 tot en met P28 liggen tussen 6.00 m + NAP en 7.00 + NAP. Ze maakten mogelijk deel uit van de nederzetting uit de Vroege IJzertijd die in de eerste opgravingscampagne werd aangetroffen in de proefsleuven P1 tot en met P9.³³ Of deze bewoningssporen behoorden tot een tweede nederzetting uit de Vroege IJzertijd. Op enkele uitzonderingen na lagen de sporen uit de Vroege IJzertijd op de hoogste delen van de dekzandrug. De sporen bevonden zich in een zuid-west/noord-oost georiënteerde strook die zich vanaf de N348 naar de Waterdijk bij de huidige boerderij Derks uitstrekt. Uit de aangetroffen paalkuilen konden op dit moment nauwelijks gebouwstructuren worden gereconstrueerd. Dit was deels te wijten aan de smalle, twee meter brede proefsleuven. De indruk ontstond dat er sprake zou kunnen zijn geweest van enkele geïsoleerd liggende boerderijen uit de Vroege IJzertijd, die echter kortstondig werden bewoond (één of twee generaties). Ook de relatief geringe hoeveelheid grondsporen die niet tot een hoofdgebouw behoorden spraken voor geïsoleerd liggende erven en niet voor een kernnederzetting. Opmerkelijk was de ontdekking van het rivierduinzand dat de oudere bewoningslaag uit de Vroege Bronstijd bedekte. Hieruit bleek de dynamiek van het landschap in het westelijk deel van het onderzoeksgebied. Doordat het zo dicht bij de rivier de IJssel en bij de monding van het bekenstelsel van de Dorther- en Schipbeek lag werd het onder andere door deze twee landschapselementen beïnvloed.

Op het perceel ten noorden van de Waterdijk werden weinig archeologische grondsporen aangetroffen, terwijl dit perceel op basis van eerdere bevindingen, een hoog gelegen grond (dekzandhoogte) aan het beekdal, goede perspectieven bezat. Het zou mogelijk kunnen zijn dat de niet opgegraven delen tussen de proefsleuven meer sporen bevatten. Maar vooral nog wordt er van uitgegaan dat de resultaten van het onderzoek indicatief zijn voor de het gehele perceel.

3.2 Aanbeveling perceel 2547 (Zanting) en perceel 2349, 2816 en 3242 (Van Schooten)

Wat betreft de nederzettingssporen uit de Vroege IJzertijd kan worden aanbevolen om alleen de hogere gelegen delen van de dekzandrug op te graven. Dit betekent dat de achterste delen van perceel 2457 en 2349, gemeten vanaf de Waterdijk, daar waar het stuifzand begint, onderzocht moeten worden. Aangezien de Vroege Bronstijd bewoningslaag op een dieper ligt zou het behoud van deze laag een optie zijn. Wordt echter op een diep niveau gebouwd dan zal het noodzakelijk zijn om op alle drie percelen, dus ook perceel 2816, een tweede vlak aan te leggen want onder het stuifzand ligt mogelijk een nog intacte nederzetting uit de Vroege Bronstijd en dit is voor de regio een bijzonderheid. De sporen uit de Vroege Bronstijd werden door het stuifzand beschermd en zijn daarom waarschijnlijk goed geconserveerd. Een nederzetting uit de Vroege Bronstijd met daarboven een precies te dateren rivierduin en nederzettingssporen uit de Vroege IJzertijd zijn samen een uniek gegeven voor deze regio, zo niet voor Nederland, en zullen, mocht het nodig zijn, moeten worden onderzocht. Om dat er zeer sporadisch, maar wel duidelijke sporen uit de IJzertijd zijn aangetroffen wordt voor perceel 3242 aanbevolen het door middel van een archeologische begeleiding nader te onderzoeken.

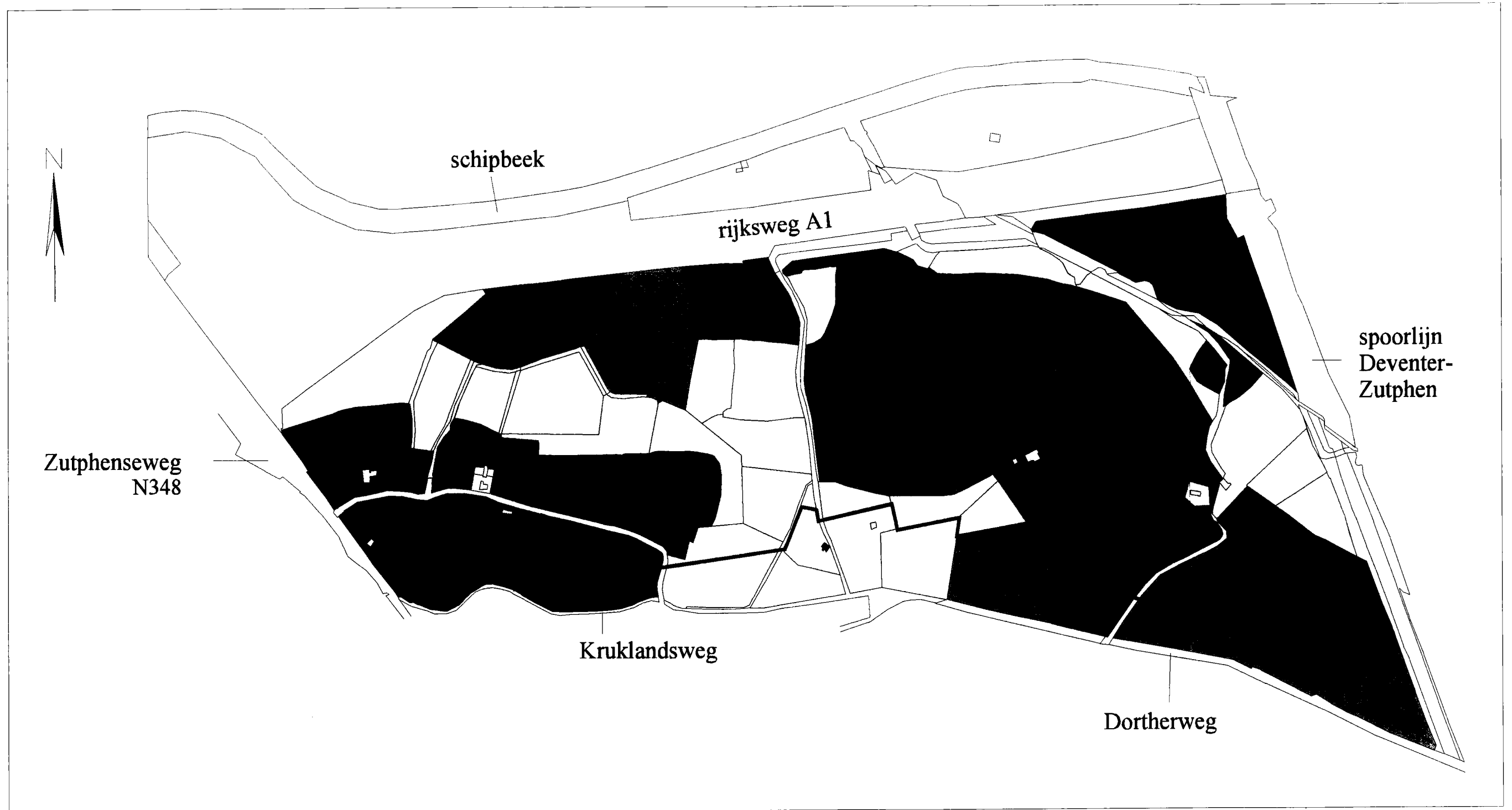
³³ Bartels & Appels, 2000.

3.3 Conclusie perceel 3489 (Boerderij de Olthof)

Uit vier verschillende perioden zijn archeologische grondsporen aangetroffen. In elke proefsleuf zijn meerdere clusters grondsporen blootgelegd. In proefsleuf 43 is zelfs sprake van een zeer dichte sporenconcentratie. Het perceel biedt de mogelijkheid om een complete boerderij met bijgebouwen uit de Volle Middeleeuwen op te graven. Daarnaast wijzen de vuursteenconcentraties en paalkuilen op een nederzetting uit het Late Neolithicum/Vroege Bronstijd en dat is voor de regio bijzonder.

3.4 Aanbeveling perceel 3489 (Boerderij de Olthof)

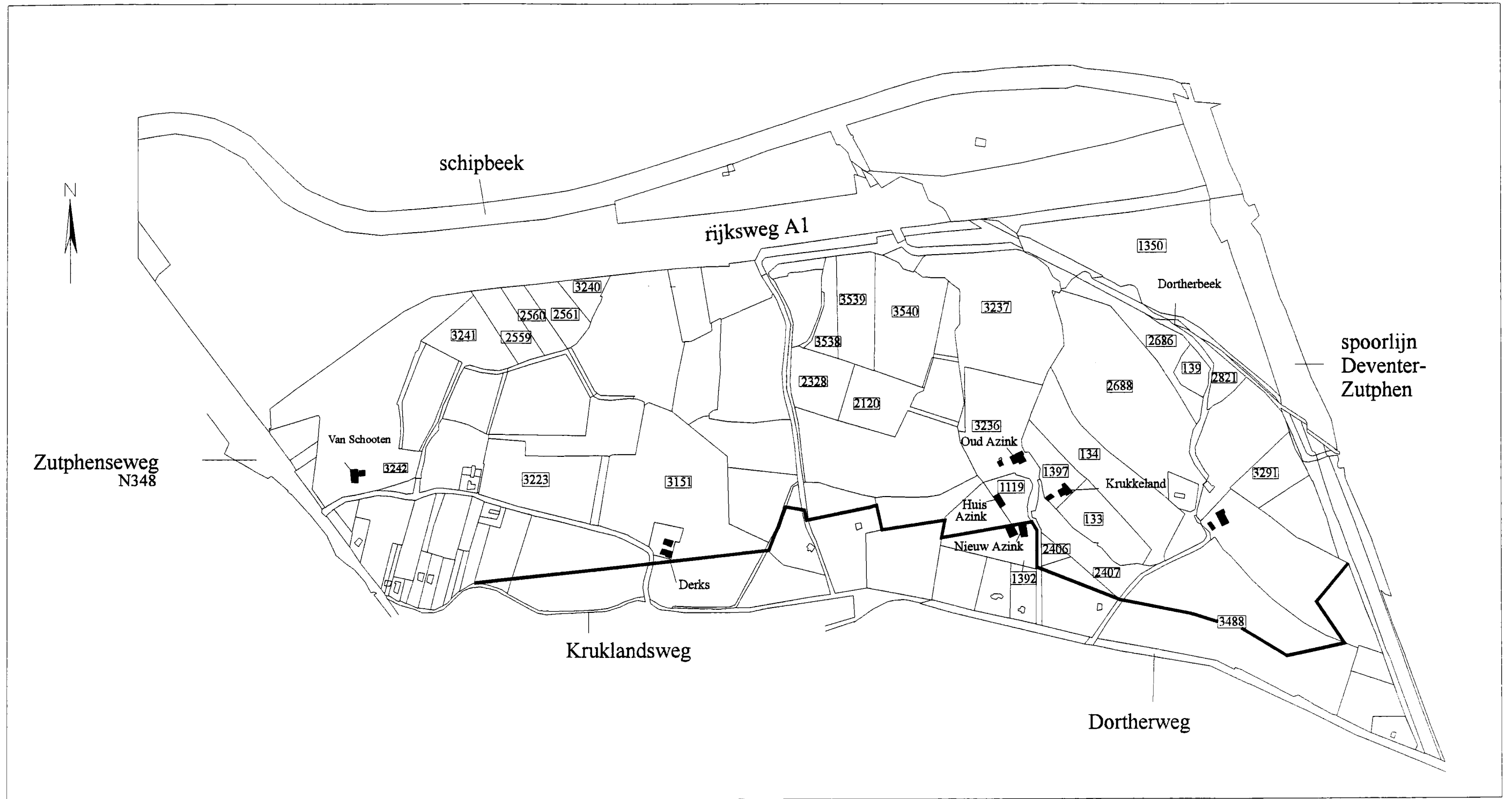
De dekzandrug ten oosten van de boerderij de Olthof is een hoogwaardig archeologisch gebied. Indien met behulp van beheersmaatregelen een situatie kan worden gecreëerd waarin de archeologische waarden niet zullen worden aangetast, is verder onderzoek niet nodig. Mocht het nodig blijken dat de grondwerkzaamheden dieper dan 30 cm (de bouwvoor), of dat in de verdere planontwikkeling bijvoorbeeld gewerkt zal worden met een gesloten grondbalans, zullen grote delen van het bodemarchief verdwijnen. In dit geval wordt geadviseerd om de es ten oosten van de Olthof voor zover het de dekzandrug betreft op te graven.

- hoge archeologische verwachting
- matige archeologische verwachting
- lage archeologische verwachting
- bufferzone

Afb. 5. Archeologische verwachtingskaart; gebaseerd op RAAP-Rapport 305 + onderzoek fase 1

schaal 1:2500

Afb. 10. Kadastrale kaart met de nog te onderzoeken percelen.

schaal 1:2500

4 Prognose

4.1 Inleiding

Voor het overige nog niet onderzochte terrein in het onderzoeksgebied is een prognose opgesteld. Dit zal met behulp van de perceelnummers en de kadasterkaart gebeuren (afb. 10). De percelen op de kadasterkaart zullen van west naar oost worden besproken. Veel van de archeologisch waardevolle percelen zullen in het najaar van 2000 en in het voorjaar van 2001 worden onderzocht.

4.2 Prognose Archeologie

- a) De percelen 3240, 2561, 2560, 2559 en 3241, gelegen in het westelijk deel direct ten zuiden van de A1. Ze vormen samen het restant van wat eens één groot perceel was, en met de veldnaam “de Eekhorst” werd aangeduid. De “Eekhorst” werd deels onder de snelweg A1 bedolven, maar het zuidelijke deel ligt nog in het onderzoeksgebied en kenmerkt zich door zijn hoge ligging en doordat het dicht aan de Dortherbeek lag. Bovendien wordt het perceel in de Deventer stadsrekeningen van 1421 genoemd als zijnde een hoog punt van waaraf de vijand te zien zou zijn.³⁴ Het is mogelijk dat op dit perceel een wachttoren van de stad Deventer heeft gestaan.
- b) Perceel 3223, gesitueerd in het westelijk deel ten noorden van de Waterdijk, is een hoog gelegen terrein in het onderzoeksgebied en wordt gekenmerkt door een esgrond. Deze beide aspecten zorgen ervoor dat het terrein een hoge archeologische verwachting voor alle perioden heeft.
- c) Perceel 3151, gelegen ten noorden van boerderij Derks, is voor een deel in de eerste opgravingscampagne onderzocht en daaruit bleek dat in het oostelijk deel van het perceel mogelijk een grafveld uit de Bronstijd/IJzertijd lag. Daarom zou de rest van het perceel dat de boerderij Derks omsluit eveneens moeten worden onderzocht.
- d) De percelen 2328, 3538, 3539, 3540, 2120, gesitueerd ten noordwesten van boerderij Azink, vormden samen één hoog gelegen akkercomplex dat aan de Dortherbeek lag, en hebben derhalve een hoge archeologische verwachting voor alle perioden.
- e) De percelen 3237, 3236, en 2688, gelegen ten noorden van boerderij Krukkeland, hebben een hoge archeologische verwachting voor alle perioden vanwege de onder d) genoemde reden.
- f) Perceel 134 en 133, gelegen ten oosten van boerderij Krukkeland, zijn volgens de voormalige eigenaar Dhr. Kamperman deels uitgegraven en chemisch verontreinigd, waardoor een archeologisch onderzoek niet zinvol lijkt.
- g) De percelen 2406, 1397, 2407 en 3488, gelegen ten zuiden van de boerderijen Krukkeland en Olthof, vallen eveneens, om dezelfde reden als onder d) genoemd, in de categorie van terreinen met een hoge archeologische verwachting voor alle perioden.
- h) De percelen 3291, 3292, 3293, 2821, 139, 2686, 1176 en 3082 zijn laaggelegen terreinen ten zuiden van de Dortherbeek. Toch zijn er verwachtingen wat betreft enkele van deze percelen. De locatie van de St. Anthonis kapel, die in ieder geval uit de 16de-eeuw stamt, maar mogelijk ouder was, wordt op één van de twee percelen 139 of 2821 vermoed. Op perceel 3291 moet worden onderzocht of de beschreven watergang uit de Volle Middeleeuwen van perceel 3489 een verbinding had met de Dortherbeek, misschien zelfs een

³⁴ De Meyer, 1979, p.151. Perceel 3521

arm van deze beek was, of eventueel iets te maken had met de aanwezigheid van een watermolen.

i) Perceel 1350, ten noorden van de Dortherbeek, heeft grote archeologische potentie omdat het een hoger gelegen terrein is dat aan een beek ligt. Het terrein bestaat uit meerdere kleine dekzandkoppes en ziet er ongeschonden uit. Het aantreffen van jachtkampen uit het Mesolithicum (9000-5000/4500 v. Chr.) mag zeer zeker niet worden uitgesloten.

j) De overige percelen in het gebied zijn van ondergeschikt belang.

4.1 Prognose Bouwhistorie

In het onderzoeksgebied ligt een aantal historische boerderijen. Boerderijen zijn een exponent van de plattelandscultuur en vormen het tastbare erfgoed van het traditionele grondgebruik. In het nog te onderzoeken terrein liggen vijf boerderijen die voor het gebied Salland/De Graafschap karakteristiek zijn. Voor een aantal boerderijen wordt verwezen naar de eerste tussenrapportage waarin ze reeds werden beschreven.³⁵

a) Aan de Dortherweg 13, op perceel 1392, ligt een boerderij die het nieuwe Azink wordt genoemd. Bekend is dat de boerderij in 1841 voor het eerst werd bewoond. De schuur heeft een rieten dak en is uitwendig redelijk gaaf. Het huis is in 1975 verbouwd.

b) Op korte afstand ligt, ten noorden van de hierboven beschreven boerderij aan de Dortherweg 15, op perceel 3236, een boerderij die het oude Azink wordt genoemd. De boerderij en de schuur zijn in slechte staat maar architectonisch nog behoorlijk gaaf, er zijn geen recente verbouwingen. De hoofdboerderij heeft een doorlopende grote schuur. De schuur naast het hoofdgebouw is uiterlijk 19de-eeuws, maar heeft mogelijk een oudere kern. Naast de boerderij staat een vrijwel vergane één-palige hooiberg. De boerderij staat voor op de es. Het lijkt erop dat dit de oudste nog aanwezige bakstenen boerderij in het onderzoeksgebied is.

c) Tussen het oude en het nieuwe Azink, op perceel 1119, heeft het herenhuis van Azink uit vermoedelijk de 18de- of 19de-eeuw gelegen. Waarschijnlijk is dit herenhuis, dat in 1848 met de term spijker wordt aangeduid, in oorsprong ouder dan de 18de-eeuw.³⁶

d) De boerderij Krukkeland ligt aan de Dortherweg 17, op perceel 1397, en bestaat uit een herenboerderij met een aangebouwde schuur en een losstaande schuur. De T-vormige boerderij heeft een 18de-eeuws uiterlijk. Vermoedelijk gaat de romp van de boerderij terug tot in de 17de- of 16de-eeuw. In de kap kan nog veel origineel werk aanwezig zijn. De schuur is laat 18de- of vroeg 19de-eeuw en is met uitzondering van enkele details vrijwel gaaf.

e) De boerderij de Olthof ligt aan de Olthoflaan 10, en is een boerderij met schuur van het type "krukhuis". Uitwendig heeft de boerderij een 19de-eeuws uiterlijk. De situatie binnen kan 17de-eeuws zijn, waaronder een fraaie haardpartij. Een bijzonder aspect is dat de boerderij grote gewelfkelders bezit. In 1948 hebben de laatste verbouwingen plaatsgevonden.

³⁵ Bartels & Appels, 2000.

³⁶ Archief Jordens, inv.nr 472.

5 Besluit

Veel personen hebben meegewerkt bij de totstandkoming van dit onderzoek. Dank gaat allereerst uit naar G. Dijkman, afdeling Vastgoed, gemeente Deventer en E. ten Kate, taxateur.

Tevens zijn wij gelukkig met de toestemming die wij hebben verkregen van de familie Zanting en de familie Van Schooten voor het doen van onderzoek op het door hen gepachte land. Juist in de periode van groei van het gewas hebben zij hinder ondervonden van onze activiteiten.

De studenten Ruimtelijke Ordening van de Hogeschool IJsselland hebben in de vorm van één-weekse stages zelf een beeld van het oudheidkundig bodemonderzoek kunnen krijgen en het onderzoeksteam tegelijkertijd goed geholpen.

De Nederlandse Jeugdbond ter Bestudering van de Geschiedenis (NJBG) heeft een twee weken durend opgravingskamp op het perceel van de Olthof uitgevoerd. Het was naar onze indruk voor de jeugdbond een leerzame ervaring.

Daarnaast zijn wij de leden van de AWN afdeling 18 en Historische Vereniging De 11 Marken dankbaar.

N. Kuik, historicus te Epse, heeft ons met zijn onderzoeksgegevens dermate bijgestaan dat een aantal onderzoeksvragen werd aangescherpt en verduidelijkt of kon worden beantwoord.

H. Wevers heeft ons goed geadviseerd over de verder verwerking van het prehistorisch aardewerk.

De bodemkundigen A. Mulder en J. Kloosterhuis waren zeer behulpzaam bij het oplossen van vragen over bodemprofielen.

De heren A. Verlinde en B. Groenewoudt van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek danken wij voor alle wijze raad en inhoudelijke discussies.

Tijdens het onderzoek op de Olthof heeft M. Bekkering, studente archeologie van de Universiteit van Amsterdam, haar protocolboek uitgevoerd. Voor haar inspanningen danken wij haar.

Literatuur

Historische bronnen:

Doorninck, Van, 1857. *Tijdrekenkundig register op het Oud Provinciaal Archief van Overijssel, Deel I – VII*, Zwolle.

Meyer, G. M. de, 1979. *De stadsrekeningen van Deventer, deel I-VII*, in: Rijksuniversiteit Utrecht (red.): *Teksten en Documenten XIV*, Groningen.

Muller, S. Fz., 1925. *Oorkondenboek Sticht Utrecht tot 1301, deel I-V*, Utrecht.

Wubbe, P. A. A. M., 1931. *Het archief der abdij St. Mariënhorst te ter Hunnepe*, Den Haag.

Kaarten:

G.A.D. ' *Caerte der Over-IJsselsche limiten bove(n) Deventer van D'IJssel aff tot voorbij 't Clooster ter Honnep, Beschreven door Thomas Berendtsz landtme(te)r van Over-ijssel A(nn)o 1612* .

R.A.O. *Kaart `waerin te sien is die waere situatie van hett Clooster ter Hunnepe en de landen gelegen langes dir Dortter meulenbeecke beginnende van die steenen brugge aff tott tegenover den hoff te Oxe`*. Beschreven door Joh. Van der Wijck in 1668.

Topografische kaart van de linie van de IJssel vanaf Arnhem tot de Zuiderzee, van het land tusschen Arnhem en Nijmegen en van Wedde en Westwoldigerland, opgenomen en getekend door Ingr. Wollant, kapt. Ingr. Hottinger e.a., 1783.

Stichting voor Bodemkartering, 1979. schaal 1:50.000, *Toelichting bij de Kaartbladen 33 West Apeldoorn en 33 Oost Apeldoorn*, Wageningen.

Kadasterkaart Gemeente Gorssel, 1832. sectie A en B.

Kadasterkaart Gemeente Deventer, 1965.

Historische Atlas van Overijssel, Chromotopografische Kaart des Rijks, schaal 1:25.000, 1989.

Literatuur:

Bartels, M.H., & F. J.M. Appels & W. Bloemink, 2000. Aanvullend archeologisch onderzoek en bouwhistorische verkenning. Noordwest Epse, tussenrapportage 1, sector 2. *Rapportage Archeologie Deventer 1*.

Beuker, J. R., 1983. *Vakmanschap in vuursteen*, Assen.

Es, W.A. & W.J.H. Verwers, 1980. Excavations at Dorestad 1, The harbour: Hoogstraat 1, *Nederlandse Oudheden 9*.

Graaf, J. de, 1973. *Uit Gorssel's verleden, bijdrage tot de geschiedenis van het platte land*, Arnhem.

Groenewoudt, B. & A. D. Verlinde, 1989. Ein Haustypus der NGK und eine Vorratsgrube aus der frühen Eisenzeit in Colmschate, Gem. Deventer. *Berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek* 39: 269-295.

Groenewoudt, B., e.a. 1998. Raalte-jonge Raan: de geschiedenis van een Sallands bouwlandkamp. *ROB Rapportage archeologische monumentenzorg* 58.

Herweijer, N. & H. Lubberding & J. de Vries (red.), 1998. *Zusters tussen 2 beken, graven naar klooster ter Hunnepe*. Deventer.

Huijts, C.S.T.J., 1992. *De voor-historische boerderijbouw in Drenthe, reconstructiemodellen van 1300 voor tot 1300 na Chr.*, Arnhem.

Künzel, R.E. e.a., 1988. *Lexicon van Nederlands toponiemen tot 1200*, Amsterdam.

Schulte Lubberink, H.B.G. & E. Lohof, 1998. Provincie Gelderland WCL- De Graafschap, Archeologische inventarisatie en verwachtingskaart (Fase A), *RAAP-Rapport* 305.

Seewaldt, P., 1990. *Rheinisches Steinzeug, Bestandskatalog des Rheinischen Landesmuseum Trier*, Trier.

Schut, P., 1987. Een inventarisatie van Neolithische vondsten uit de Achterhoek, Gelderland, *Nederlandse Archeologische Rapporten* 4, Amersfoort.

Slicher van Bath, B.H., 1972. *Mensch en land in de Middeleeuwen, deel II*. Arnhem.

Spek, Th., 1996. Het Sallands dekzandlandschap, in: F. Peereboom en J. Kummer: *Van Hunnepe tot de zee. De geschiedenis van het Waterschap Salland*, 23-45, Kampen.

Prooije, L.A., van, 1984. *De vakleu en het vak*. Arnhem.

Voskuil, J.J., 1979. *Van vlechtwerk tot baksteen*. Arnhem.

Verlinde, A.D. & M. Erdrich, 1998. Eine Germanische Siedlung der späten Kaiserzeit mit umwehrter Anlage und umfangreicher Eisenindustrie in Heeten, Provinz Overijssel, Niederlande. In: *Germania* 76, 693-719.

Verlinde, A.D., 2000. Inventarisatie en onderzoek van archeologische locaties op en rond de Colmschater Enk te Deventer. *ROB Rapportage archeologische monumentenzorg* 75.

Wilhelmi, K., 1981. Zwei bronzezeitliche Kreisgrabenfriedhöfe bei Telgte, Kreis Warendorf, *Bodentümer Westfalens* 17, Münster.

Zonneveld, J. I. S., 1987. *Levend land. De geografie van het Nederlandse landschap*, Utrecht/Antwerpen.

